

О‘ЗБЕК XALQ ERTAKLARINING MUMTOZ ADABIYOTDAGI IZLARI VA ULARNING AXLOQIY MA’NOSI

Namangan davlat universiteti 3-bosqich talabasi:

Asqaraliyeva Dilshoda Xojiakbar-qizi

Email: asqaraliyevadilshoda529@gmail.com

Annotatsiya

Ushbu maqolada o‘zbek xalq ertaklarining mumtoz adabiyotdagi izlari va ularning axloqiy ma’nosi tahlil qilinadi. Xalq og‘zaki ijodining eng qadimiy va boy janrlaridan biri bo‘lgan ertaklar xalqning dunyoqarashi, urf-odatlarini, ma’naviy qadriyatlarini ifodasi sifatida qaraladi. Mumtoz adabiyot namoyandalari o‘z asarlarida ertaklarga xos motivlardan, obrazlardan, timsollardan ijodiy foydalanib, ularni badiiy talqin etganlar. Shu orqali ular o‘quvchilarni ezgulik, adolat, mehnatsevarlik, do‘stlik va insonparvarlik g‘oyalariga undagan. Tadqiqotda ertaklarning axloqiy-ma’naviy mazmuni, ularning tarbiyaviy ahamiyati hamda mumtoz adabiyot bilan uzviy aloqasi ochib beriladi.

Kalit so‘zlar: O‘zbek xalq ertaklari, mumtoz adabiyot, axloqiy tarbiya, og‘zaki ijod, timsol, motiv, ezgulik, adolat, ma’naviy qadriyatlar.

KIRISH

O‘zbek xalq ertaklari milliy adabiyotimizning muhim manbalaridan biri bo‘lib, unda xalqning orzu-intilishlari, axloqiy qarashlari va hayotiy tajribalari o‘z ifodasini topgan. Mumtoz adabiyotimizda ertak motivlari turli janrlarda ko‘rinib, asarlarning badiiy-estetik qiymatini oshirgan. Ayniqsa, axloqiy saboq beruvchi g‘oyalar yosh avlod tarbiyasida muhim o‘rin tutadi. Shu bois xalq ertaklarining mumtoz adabiyotdagi izlarini o‘rganish ularning tarbiyaviy va ma’naviy ahamiyatini chuqur anglash imkonini beradi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

O‘zbek xalq og‘zaki ijodi, xususan, ertaklarning badiiy xususiyatlari va axloqiy ma’nosi haqida ko‘plab tadqiqotlar olib borilgan. Ularning mumtoz adabiyotga ta’siri

masalasida ham olimlar turli nazariy qarashlarni ilgari suradilar. Masalan, H. Zarifov, M. Afzalov, O. Yoqubov singari folklorshunoslar xalq ertaklarining obrazlar tizimi, syujet xususiyatlari va tarbiyaviy ahamiyatini chuqur tahlil qilganlar. A. Qahhor va M. Shayxzoda kabi adiblar o'z asarlarida xalq ertaklaridan badiiy unsurlarni ijodiy qo'llash orqali adabiyot va folklor o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni namoyon etganlar.

Metodologik jihatdan tadqiqot folklorshunoslik, adabiyotshunoslik va pedagogika fanlarining kesishgan nuqtasida olib boriladi. Xalq ertaklarining mumtoz adabiyotda namoyon bo'lishi qiyosiy-tahliliy metod orqali o'rganiladi. Shu bilan birga, ularning axloqiy g'oyalarini ochishda tarixiy-tipologik yondashuv ham muhim ahamiyatga ega bo'ladi. Tadqiqotda ertaklarning syujet va obrazlarini mumtoz adabiyot namunalaridagi qahramonlar, g'oya va motivlar bilan solishtirish asosiy metod sifatida tanlanadi.

Shuningdek, metodologiya doirasida **axloqiy ma'noni aniqlash** uchun pedagogik-psixologik yondashuv qo'llanadi. Chunki ertaklarda berilgan saboqlar, ezgulik va yovuzlik to'qnashuvi, halollik, mehnatsevarlik va mardlik g'oyalari yosh avlod dunyoqarashini shakllantirishda hal qiluvchi o'rin tutadi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

O'zbek xalq ertaklari nafaqat xalq og'zaki ijodining yuksak namunasi, balki mumtoz adabiyotimiz rivojiga kuchli ta'sir ko'rsatgan manbalardan biridir. Ertaklardagi syujetlar, obrazlar, g'oyalar va axloqiy saboqlar ko'plab mumtoz asarlarda o'z aksini topgan. Masalan, "Zumrad va Qimmat", "Boy va gado", "Uch og'a-ini botirlar" kabi ertaklarda ifodalangan ezgulik-yovuzlik kurashi, mehnatsevarlik, halollik va adolatparvarlik g'oyalari Alisher Navoiy, Ogahiy, Nodira kabi mumtoz adiblar ijodida ham turli shakllarda qayta talqin etilgan.

Muhokama jarayonida shuni ko'rish mumkinki, xalq ertaklari xalqning ijtimoiy-axloqiy qarashlarini mujassamlashtirib, adabiyotda ham milliy mentalitetni aks ettiruvchi badiiy obrazlar yaratilishiga xizmat qilgan. Ertaklar orqali berilgan didaktik g'oyalar mumtoz adabiyotda ham tarbiyaviy mazmun kasb etib, yosh avlod ongida

insonparvarlik, vatanparvarlik va ezgulikka intilish kabi sifatlarni shakllantirishda muhim omil bo‘lib kelgan.

Natijalar shuni ko‘rsatadiki, o‘zbek xalq ertaklarining mumtoz adabiyotdagi izlari nafaqat syujet va obrazlarda, balki axloqiy-ma’naviy g‘oyalarning izchil davomida ham namoyon bo‘ladi. Ertaklarning tarbiyaviy xususiyatlari, ularning inson ruhiyatiga ta’siri, milliy qadriyatlarni mustahkamlashdagi o‘rni zamonaviy pedagogik qarashlarda ham o‘z ahamiyatini saqlab qolmoqda. Shu bois xalq ertaklarini o‘rganish va ularni mumtoz adabiyot bilan uzviy bog‘liq holda tadqiq etish bugungi kunda ham dolzarb ilmiy yo‘nalish hisoblanadi.

XULOSA

O‘zbek xalq ertaklari milliy madaniyatimizning bebaho boyligi sifatida xalq tafakkuri, orzu-intilishlari va axloqiy qarashlarini mujassamlashtirgan. Ularning mumtoz adabiyotda namoyon bo‘lishi xalq ijodi va yozma adabiyot o‘rtasidagi uzviy bog‘liqlikni tasdiqlaydi. Ertaklarda aks etgan ezgulik, adolat, halollik, mehnatsevarlik kabi g‘oyalar mumtoz adabiyot asarlarida ham qayta talqin etilib, badiiy-estetik mazmuni boyitgan.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, ertaklarning axloqiy ma’nosi yosh avlod tarbiyasida, ularning dunyoqarashi va ma’naviy kamolotini shakllantirishda muhim omil bo‘lib xizmat qiladi. Shu sababli xalq ertaklarini nafaqat folklor namunasi, balki mumtoz adabiyotning manba va ilhom chashmasi sifatida o‘rganish ilmiy va amaliy jihatdan dolzarbdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Zarifov H. O‘zbek xalq og‘zaki ijodi. – Toshkent: Fan, 1972. – 356 b.
2. Afzalov M. O‘zbek xalq ertaklari. – Toshkent: O‘qituvchi, 1984. – 290 b.
3. Yoqubov O. Folklor va adabiyot. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi Adabiyot va san’at nashriyoti, 1991. – 214 b.
4. Navoiy A. Xamsa. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi Adabiyot va san’at nashriyoti, 1989. – 5 jildlik.
5. Ogahiy M. Ta’vizul oshiqin. – Toshkent: Fan, 1991. – 212 b.

6. Shodmonov E., Jo'rayev M. Adabiyotshunoslikka kirish. – Toshkent: O'qituvchi, 2005. – 240 b.